

EUROPEES POLITIEK THEATER: EEN NIEUW BEDRIJF

NEGENENDERTIGSTE
PACIFICATIELEZING

EUROPEES POLITIEK THEATER: EEN NIEUW BEDRIJF

CAROLINE DE GRUYTER

De Pacificatielezingen vzw organiseert prestigieuze lezingen die de rijke
erfenis van de Pacificatie van Gent (1576) levend houden.

Axel Buyse, Leuven; Lia Voermans, Zundert; Stefaan D'haeze, Gent;
Vic van den Broek, Chaam; Miet de Bosschere, Oegstgeest; Jan De Winter, Gent;
Hubert De Saedeleer, Sint-Martens-Latem;
Rolf Klinkhamer, Breda; Maya Rispens, Rijnsaterwoude

www.pacificatielezingen.org
Jan Delvinlaan 95 – 9000 Gent België

De Pacificatielezingen vzw heeft een structurele samenwerking met

De Nederlandse Taalunie / Het Vlaams-Nederlands Huis deBuren
De Algemene Afvaardiging van de Vlaamse Regering in Nederland
De ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden in België
De Lage Landen / Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant / Marnixring
Orde van de Prince / Noordstarfonds vzw
Algemeen Nederlands Verbond / de Stichting Noord-Zuid Zevenaar
de steden Gent en Breda
Van Hende Advocaten

De negenendertigste lezing werd gehouden in Gent op 4 november 2023

- © Caroline de Gruyter
- © De Pacificatielezingen vzw

Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van
druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever en auteur.

EUROPEES POLITIEK THEATER: EEN NIEUW BEDRIJF

Caroline de Gruyter

Dames en heren,

Vandaag wil ik het met u hebben over politiek drama in Europa. Want dat is wat ik steeds meer zie, de laatste tijd: dat er een beetje pep komt in de Europese politiek. Met meer drama dan voorheen.

U zult denken: drama in de Europese politiek, dat is een contradictio in terminis. Het saaie Europa, dat zich bemoeit met de vorm van bananen, kindvriendelijke aanstekers en de kleur die koplampen van auto's moeten hebben – dat Europa waar we allemaal graag op afgeven, zelfs in België tegenwoordig, dat kent toch helemaal geen politiek drama? Dat is toch hét probleem van de Europese integratie: dat het politieke drama compleet nationaal is gebleven?

Wel, in mijn ogen is dat langzaam aan het veranderen.

Laat me eerst een recent voorbeeld geven: de Oekraïense president Volodymyr Zelensky, die in februari dit jaar op tournee langs allerlei Europese hoofdsteden ook in Brussel kwam, bij het Europees parlement. Het parlement dat in meerdere etappes over die bananen, kindvriendelijke aanstekers en koplampen heeft beslist, maar helaas geen klap te zeggen heeft over dingen waar veel burgers wèl mee bezig zijn, zoals buitenlandpolitiek, de kwaliteit van het onderwijs of de veiligheid van hun kinderen. Wel, Zelensky zette het huis op zijn kop. Het was een ongelooflijk spektakel. In al die jaren dat ik me met de Europese politiek bezighoud, heb ik dit nooit eerder gezien. De ontvangst die de Oekraïense president kreeg, was spontaan en overweldigend. Nog voordat hij voor de poort stond, waren parlementariërs, hun medewerkers, keukenpersoneel en stagiaires naar het grote ronde trappenhuis in het hart van het gebouw gestroomd. Iedereen probeerde een plekje aan de balustrades en op de trappen te bemachtigen, om geen glimp te hoeven missen van de kleine dappere man in legergroen die dadelijk zes verdiepingen lager, op de begane grond, over de rode looper binnen zou stappen. Toen Zelensky

aankwam, was het pandemonium: mensen juichten, applaudisseerden, zongen “Slava Ukraini”. Ze verdrongen elkaar om foto’s en filmpjes te nemen. Ook in de gangen op weg naar de grote plenaire zaal, waar Zelensky zou spreken, stond het zwart van de mensen. Ook daar gejuich, applaus en mensen die probeerden de man aan te raken, alsof hij de Messias was. Zelensky kon er amper door. Zijn speech, even later, was niet om over naar huis te schrijven – een dag eerder in Londen sprak hij meer gloedvol. Maar dat deed er niet toe. De zaal was nokvol. Het Oekraïense volkslied werd tot tweemaal toe gespeeld. Zelensky kreeg het zelf even te kwaad en zwaaide toen met een Europese vlag. Elk detail landde op Twitter.

Ik wil maar zeggen: hier gebeurde iets bijzonders, iets wat zowel de Oekraïense president als persoon, als de zaak die hij kwam bepleiten vele malen oversteeg. Dit was iets nieuws, iets opmerkelijks: politiek drama dat in Brussel arriveerde, een stad die niet alleen bekend staat als hoofdstad van Europa (op de Belgische twisten ga ik niet in) maar vooral ook als hoofdstad van de Europese technocratie. Ik denk dat dit drama niet zomaar weggaat. Het was geen uitzondering, maar deel van een breder patroon. Dit drama is een blijvertje.

Laat me eerst ingaan op de vraag waarom de Europese politiek jarenlang zo technocratisch en saai was. Daarna wil ik schetsen waarom dat nu verandert. Tenslotte wil ik aanstippen wat dit politieke drama in mijn ogen gaat doen met de Europese politiek en de Europese democratie en daarmee ook met de geopolitiek, want die drie zijn in Europa – meer dan in andere machtsblokken – onlosmakelijk met elkaar verbonden.

1.

Allereerst: waar komen we vandaan?

Meerdere politicologen hebben geschreven over de kloof tussen burgers en de besturende klasse. Een van hen: de Ier Peter Mair. Zijn boek *Ruling the Void: the Hollowing of Western Democracy*, uit 2013, is zelfs een soort cultboek geworden.

Mair, die helaas jong is overleden, schrijft dat die kloof er in veel westerse democratieën is. Politici worden steeds professioneler. Het wereldje waarin zij leven en de dingen die zij zeggen, raken burgers minder dan vroeger. Dat heeft allerlei oorzaken. Ten eerste: veel debatten staan bol van het jargon. Ten tweede: parlementariërs van regerende par-

tijen zijn tegenwoordig vooral bezig hun regering uit de wind te houden en de oppositie is standaard overal tegen, waarmee de traditionele functie van volksvertegenwoordigers – de macht controleren – op de helling is komen te staan. Ze vertegenwoordigen niet meer de kiezer, maar de regering in het parlement. Partijen bepalen zo het politieke spel, niet volksvertegenwoordigers. Ten derde: ook de internationalisering van grote thema's maakt de politiek voor burgers minder doorzichtig dan vroeger. En er zijn nog meer redenen.

Wat hier volstaat, is het gevolg van dit alles: namelijk dat burgers zich steeds minder vertegenwoordigd voelen door de mensen op wie zij gestemd hebben, en respect verliezen voor parlement, regering en openbare instellingen. Sommige burgers keren zich zelfs af van de politiek. Dit, schrijft Mair, voedt populistische bewegingen en oprispingen. Als de 'boze burger' nog stemt, stemt hij of zij ergens tégen. Anti-systeempartijen profiteren ervan. Enfin, u kent het verschijnsel. Wat bij Van Kooten en De Bie nog een grapje was – de Tegenpartij – is in allerlei landen nu een politieke realiteit.

Als we nu teruggaan naar dat bezoek van Zelensky aan het Europees parlement, naar de vonken die daarvan af sloegen, dan is dat eigenlijk extra intrigerend: Mair schreef namelijk dat de politieke erosie op Europees niveau veel sterker was dan op nationaal niveau. Wat er in het Europese parlement gebeurt, noteerde hij, is verder weg van burgers dan wat er in nationale parlementen gebeurt.

Dit is nu aan het veranderen, mede door de oorlog in Oekraïne. Die oorlog, die op haar beurt maar een van de vele symptomen is van een veranderende wereldorde, keert in mijn ogen de trend waar Mair over schreef, die van politieke vervreemding bij de burger. Deze oorlog raakt Europese landen afzonderlijk, maar ze raakt vooral ook Europa, de EU, als collectief. Daarmee is een van de grote thema's van deze tijd keihard op het Europese podium geland.

Decennialang hadden veel Europeanen geen idee wat er in Brussel gebeurde. Ze wisten niet wie wie was, ze wisten niet hoe Brussel werkte. En het kon de meesten ook weinig schelen. Op school leer je in veel landen hoe een nationale wet wordt gemaakt. Maar over hoe dat in Europa gaat: geen woord. Het hele curriculum is van a tot z nationaal gebleven, terwijl regeringen in de tussentijd alsmaar meer Europees zijn gaan doen omdat ze grensoverschrijdende problemen nationaal niet kunnen tackelen – klimaatverandering, migratie, criminaliteit, energievraagstukken, enzovoort.

We stuiten hier op de Achilleshiel van de Europese politiek: dat politici in Europa na-

tionaal worden gekozen, namelijk om hun land te runnen – en dat diezelfde politici tegelijkertijd ook nog even Europa runnen. Hun electoraat is nationaal. Het Europese belang is voor hen ondergeschikt aan het nationale. Altijd. En vooral in politieke campagne-tijd.

Ik kreeg een paar jaar geleden een Nederlands ‘inburgeringsboek’ onder ogen. Een gids van 250 bladzijden voor mensen die Nederlander willen worden. Over hoe wij verjaardagen vieren, onze strijd tegen het water en andere dingen die Nederland tot Nederland maken. Slechts twee alinea’s in dat hele boek gingen over de wereld om Nederland heen. Eentje ging, natuurlijk, over de transatlantische betrekkingen. De tweede vermeldde dat Europese landen economisch samenwerken in de Europese Unie en dat een aantal van hen ook een munt deelt, de euro. Punt. Dat was het. Wie zich afvraagt hoe het komt dat Nederlanders niet weten wat het verschil is tussen de Commissie en de Raad: dit is een belangrijk deel van het antwoord.

Mijn punt is: hoe kun je als burger begrijpen wat er in de Europese politiek gebeurt, hoe kun je het überhaupt volgen, als degenen die de macht hebben in Europa – en dat zijn de nationale regeringsleiders - dit doodzwijgen?

Een andere belangrijke verklaring voor de onwetendheid en desinteresse van burgers ligt in de aard van de ‘Europese idee’ zelf. De essentie van de Europese integratie is immers de-politisering. Na drie wereldoorlogen kon je in de jaren vijftig gerust zeggen dat het continent zichzelf de vernieling in had gejaagd door een teveel aan politiek. Teveel landen op een relatief beperkt grondgebied, die altijd jaloers op elkaar waren en het minste of geringste aangrepen om de ander een beuk te verkopen. Dat moest anders. Dat ‘anders’ werd de gemeenschappelijke markt. Trade, not war. Door de twee grote landen die Europa wilden domineren - Frankrijk en Duitsland – met kleinere landjes in één harnas van regels te hijsen, konden potentiële conflicten in de toekomst in de kiem worden gesmoord.

Een voorbeeld van dat de-politiseringsproces: de kleur van koplampen van auto’s. Als een Duitse wet zegt dat je in Duitsland met witte lampen moet rijden, en een Franse wet dicteert in Frankrijk gele koplampen, kan de interne markt niet functioneren. Waarom niet? Duitsland beschermt dan Duitse autofabrikanten en weert Franse, en vice versa. Dit voorbeeld heb ik niet verzonnen. Het is echt gebeurd. De fabrikanten stapten naar Brussel en vroegen de Europese Commissie om één Europese regeling op te tuigen om het conflict te smoren voor het zou escaleren – landen zijn voor minder een oorlog begonnen. En zo ging het.

Iets dergelijks speelt er nu met energie: de Fransen willen kernenergie subsidiëren om elektriciteit goedkoper te maken, en prompt willen de Duitsers hun bedrijven goedkope elektriciteit bieden om te voorkomen dat die naar Frankrijk verkassen. Waarom dat Europees geregeld moet worden? Om een wedren tussen twee grote landen te voorkomen, en om kleinere landen met minder diepe zakken te beschermen. Door zulke problemen met Europese regelingen op te lossen, de-politiseer je ze. Je haalt de politieke angel uit het conflict.

Dit is wat de Europese integratie vanaf het begin heeft gedaan: met technische regelingen voor koplampen, kindvriendelijke aanstekers, flesjes olijfolie, enzovoort. Velen zeggen: wat een Brusselse bemoeizucht! Nee, dat is het niet. Het is een staaltje van *peace-making*. De Commissie bedenkt dit allemaal niet zelf. Eén land weert de producten van een ander land, de benadeelde stapt naar Brussel om een uitweg te zoeken. En dan moet de Commissie een technische uitweg zoeken met een geharmoniseerde, Europese regeling. Dat bedoel ik met ‘de-politisering’: pragmatische compromissen in plaats van militaire confrontatie. Wist u welk land lange tijd de grootste *demandeur* was voor zulke Europese regelingen? Juist – het Verenigd Koninkrijk, waar burgers uiteindelijk voor Brexit kozen omdat ze dit allemaal niet wisten en de-politisering aanzagen voor bemoeizucht. Als Britse regeringen dit gewoon hadden uitgelegd in plaats van hadden verzwegen, had de geschiedenis anders kunnen verlopen.

Maar ook op het continent zelf weten burgers dit vaak niet. De laatste oorlog, voor ons in het ‘oude’ West-Europa, dateert van generaties her. Het idee dat technocratische compromissen oorlog kunnen voorkomen, is met de jaren vervaagd. Oorlog in Europa, dachten velen, dat kán toch niet eens meer? Daar staan wij boven. *Das war damals*.

Dus alles wat veel burgers nog zagen, is alsmear meer technocratische regelingen en – daar is Peter Mair weer – debatten vol jargon die alleen experts kunnen volgen. Jacques Delors, de meest visionaire president die de Europese Commissie ooit had (eind jaren tachtig, begin jaren negentig), waarschuwde om die reden vaak dat een Europa dat *de hearts and minds* van burgers wil veroveren, méér moet zijn dan alleen een markt. En dat die markt moet worden gecompenseerd met een sociaal Europa en meer politieke integratie. Delors zei altijd: “Van een markt kan niemand houden.”

Al in de jaren zestig, aan het begin van de Europese integratie, wees ook de beroemde historicus Fernand Braudel op dit gevaar. Burgers lopen niet warm voor een kil, afstandelijk, technocratisch Europa, waarschuwde hij: “We zouden de menselijke natuur fout inschatten als we alleen slimme optelsommetjes zouden opdissen; die steken wel heel

bleekjes af bij het onstuimige, hoewel niet altijd onbezonnen, enthousiasme dat Europa in het verleden wist te mobiliseren. Kan een Europees bewustzijn alleen worden gebouwd op basis van cijfermateriaal? Of is dat precies wat cijfertjes nooit kunnen bevatten, en wat alleen kan groeien op manieren die je niet van tevoren kunt uitrekenen?”

Maar de lidstaten sloegen zulke waarschuwingen in de wind. Zij waren bang dat een sociaal, meer federaal Europa nationale soevereiniteit zou ondermijnen. Lange tijd hielden ze daarom alles wat burgers ècht belangrijk vinden – onderwijs, zorg, veiligheid, buitenlandpolitiek, defensie – puur nationaal. Europa mocht zich met ontbijttrichtlijnen bezighouden, en met een verbod op dierproeven voor cosmetica, graag zelfs – maar het politieke drama, waarvan burgers overeind gaan zitten, bleef nationaal.

Dat drama is, zoals de Franse politicoloog Pierre Rosanvallon in zijn boek *Democratie en Tegendemocratie* beschrijft, afgelopen jaren intenser geworden door de opkomst van populistische partijen. Populisten gebruiken emoties – sterke emoties als haat en angst – om stemmen te trekken. Ook veel media leven ervan: zij genereren kliks door negatieve woorden te gebruiken. Hoe sensationeler, hoe beter. Volgens recent onderzoek is er 2,7 procent meer kans dat mensen op een artikel klikken met een negatief woord in de kop dan op een artikel met een positief woord erin.

Het is niet vreemd dat vrijwel alle populistische politici de Europese technocratie aanvallen. Als de ene of de andere EU-regeling niet verandert? “Nou, dan gaan we er maar uit.” Brussel is ideaal als kop van Jut: Brussel antwoordt namelijk nooit, uit angst haar opdrachtgevers en financiers – de lidstaten – voor het hoofd te stoten. En burgers kun je alles over Brussel vertellen: ze weten toch niet hoe het echt zit. Vaak weten populisten dat trouwens zelf ook niet; zelfs uitdrukkelijk pró-Europese politici hebben er vaak bedroevend weinig benul van. Wat opvalt: lange tijd hebben populistische leiders hun hetze tegen alles wat Europees is alleen op het nationale podium gevoerd. Er waren er maar weinig die naar Brussel togen om veranderingen die ze zéiden te willen, ook zelf voor elkaar te krijgen. Marine Le Pen zit in het Europees parlement, maar komt zelden opdagen. Geert Wilders weigerde zitting te nemen.

Een clichébeeld in Europa is precies wat je ook op de omslag van het boek van Mair ziet: een foto van de plenaire zaal van het Europees parlement, alle genummerde stoeltjes compleet verlaten, op één saaie man-in-pak na. Hoe kan het dan dat het bij Zelensky's bezoek in februari zo'n volle bak was? Wel, simpel: de Russische invasie in Oekraïne heeft Europeanen ruw wakker geschud. Het heeft ze er met een klap aan herinnerd dat niet kromme bananen, chemische richtlijnen en visquota de essentie van de EU

zijn, maar datgene wat erachter zit: nooit meer oorlog. *Never again, plus jamais ça. Bananen*, chemische richtlijnen en visquota zijn enkel de instrumenten om dat doel te bereiken. Zelensky symboliseert dit als geen ander. Met zijn hele wezen, inclusief de militaire kistjes en kaki T-shirts die hij draagt, straalt hij dit uit. Wij Europeanen miauwen over overregulering en Brusselse bemoeizucht, Zelensky ziet hier juist wèl de waarde van in. Hij wil er zelfs meer van. Hoe meer, hoe beter. Zijn boodschap aan de Europeanen: mijn land wordt elke dag kapotgebombardeerd omdat het technocratie verkiest boven autocratie.

Zelensky laat Europeanen in de spiegel kijken. Daarom waren velen geëmotioneerd toen hij het Europese parlement binnenliep. Een dag eerder, in Londen, waar velen spijt hebben van Brexit, gebeurde hetzelfde. Je zag die brokken in de keel bij het publiek. En heeft u deze zomer de mensenmassa gezien in Kopenhagen, waar Zelensky eindelijk de toezegging van F-16-gevechtsvliegtuigen kreeg?

Door hem zien veel Europeanen het grotere plaatje weer. Zien ze – wij - weer waar we dit allemaal voor doen. *Never again, plus jamais ça.*

2.

Daarmee ben ik aangeland bij mijn tweede punt: waaraan zien we dat nog meer precies?

Er zijn veel tekenen dat er iets begint te kantelen in Europa. Mensen zijn nog steeds niet erg tevreden met de Europese Unie, ofwel met de manier waarop die functioneert – maar ze zijn wel steeds meer tevreden geworden in de EU, met het feit dat hun land er lid van is.

Je ziet dat aan de peilingen, om te beginnen. Onder Europese burgers is de waardering voor het EU-lidmaatschap van hun land in twintig jaar tijd opgelopen van 50 procent tot 72 procent. Dit toont de eurobarometer, die steekproeven neemt in alle lidstaten en al sinds de jaren zestig dezelfde vraag stelt – waardoor je bewegingen in de tijd ziet. Dit is een duidelijke trend: het aantal mensen dat ‘weet niet’ antwoordt op de vraag of het EU-lidmaatschap van hun land een goede zaak is of niet, daalt. Het aantal negatieve antwoorden daalt eveneens.

En dat komt niet doordat de visquota ineens beter werken of de digitale regulering zo goed functioneert. Nee, het komt doordat mensen het grotere plaatje ineens zien. De zin van de hele operatie. Laatst ging een filmpje van John Major viraal, de ietwat saaie Britse

oud-premier, die zich steeds meer ontpopt als het geweten der natie. Op een hoorzitting in de House of Commons legde Major uit dat Brexit een “kolossale fout” was omdat er in de wereld maar drie machtsblokken over zijn, en “de toekomst beter is als je deel bent van zo’n groot blok dat jou kan helpen als je in de problemen zit”.

Dat is het grotere plaatje. En de populisten, interessant genoeg, zien het. Dat is bewijs nummer twee, dat er iets verandert. Vóór de oorlog in Oekraïne wilden de meesten de EU uit. Exits. Wilders, Strache, Salvini, Le Pen: de een wilde de deur nog harder achter zich dichtslaan dan de ander. Nu zeggen ze dat amper nog. Sterker, ze hebben een andere strategie: in de EU blijven en Europa van binnenuit veranderen. Om het met wijlen de econoom Alberto Hirschman te zeggen: als er problemen zijn, kun je twee dingen doen: weglopen (exit) of het gevecht aangaan om die problemen op te lossen (voice). De populisten kiezen ineens, overal in Europa, ‘voice’. Zo betreden ze de Europese publieke ruimte, de ruimte die er al die tijd was maar waar ze nooit in wilden. Het betekent ook, waarschijnlijk, dat ze hun politieke drama meenemen.

En kijk, daar is ineens de kiem van wat er nodig is voor een meer volwassen Europese democratie: meer emotionele lading. Ik heb het niet over de uitwassen in de nationale politiek: persoonlijke aanvallen, beledigingen, over-simplificatie en leugens. Natuurlijk niet. Maar wat we in Europa tot nog toe vaak gemist hebben, zijn felle debatten, op het scherp van de snede, over onderwerpen die burgers raken. Doordat populistten hun gevechten deels van het nationale toneel naar het Europese verslepen, zullen meer Europese burgers zich ervoor interesseren.

Ik herinner me de hoorzittingen voor eurocommissaris Neelie Kroes in het Europees parlement, in 2010. Haar werd het vuur na aan de schenen gelegd. Alles werd haar voor de voeten gegooid. Die zittingen duurden uren en waren op video te zien. Ik heb het destijds gecheckt, en maar een handjevol mensen heeft gekeken. In één adem door klaagt iedereen dan wel dat Brussel zo’n zwarte doos is.

Als de populistten meer in Europa investeren, zullen ze enorm lawaai gaan maken, over dit soort sessies en tijdens die sessies. Dan krijg je meer politiek theater. Ik wil wedden: steeds meer burgers gaan dit soort hoorzittingen bekijken. Daar gebeurt iets. Het gaat iets meer leven.

Je ziet nu al: de Poolse premier Morawiecki, de Italiaanse premier Meloni en hun Hongaarse collega Viktor Orbán investeren in de Europese politiek, ondanks hun zware clashes met Brussel. Ze spelen spelletjes, ze onderhandelen mee - en stilletjes steunen

ze Europese regelingen en beleid vaker dan je op afstand zou denken. Ja, ook Orbán. Een diplomaat met wie ik laatst sprak over de Hongaarse veto's over alles wat Rusland kan schaden en elke tekst waar de term 'gender' in staat, zei: "Ja, die veto's zijn irritant. Maar vergeet niet dat Orbán 95 procent van alles wat er voorbij komt, niet blokkeert." De populisten zijn enorm verschillend, onderling. Over de oorlog in Oekraïne, bij voorbeeld. Tegelijkertijd wegen ze, in diverse politieke families in Brussel, steeds zwaarder in debatten over het klimaat, migratie en andere internationale thema's van deze tijd. Dat gebeurt ook met het oog op de Europese verkiezingen, volgend jaar juni. De verwachting is dat het centrum het min of meer houdt maar dat de flanken – rechts en links – iets sterker zullen worden. Zoals Marc Lazar van het Institut Montaigne in Parijs schreef: "Populisten worden steeds meer onderdeel van de Europese politiek."

Je ziet andere partijen daarop anticiperen. Vooral centrumrechts doet dat: de christendemocratische, conservatieve EVP-familie beweegt naar rechts. Het is dezelfde draai die de CDU in Duitsland, de Républicains in Frankrijk, de Britse Tories en anderen ook maken in een poging om te zorgen dat hun kiezers niet naar extreemrechts lopen. In mijn ogen is dat een heilloze weg: zo maken centrumrechtse partijen extreme ideeën mainstream, terwijl extreemrechts vervolgens zelf verder verrechtst. In de regel kost dit centrumrechtse partijen juist steun. Dit overkwam de CSU in Beieren. Achteraf zei de partijleider dat het dom was om achter extreemrechtse AfD aan te rennen: "Du kannst ein Stinktier nicht überstinken."

In Brussel zie je nu dat de EVP ineens afstand neemt van de Green Deal voor het klimaat, die ze eerder steunde. Boerenprotesten in allerlei landen, vooral in Nederland, hebben hen van gedachten doen veranderen. Zo kwam in juli de Europese Natuurherstelwet voor het parlement. EVP-regeringsleiders hadden die eerder goedgekeurd. Maar ineens maakte de EVP in het parlement een U-turn: ze besloot de wet tot veler verbijstering te blokkeren. Ze eiste dat alle EVP-parlementariërs dat standpunt steunden. Dat was hard ball: zouden alle EVP-parlementariërs loyaal zijn aan de nieuwe partijlijn? Ineens werd die stemming enorm spannend. Buiten sloeg Greta Thunberg met andere activisten haar tenten op, binnen werd er gewheeld en gedeald bij het leven. Uiteindelijk kwam de wet er net door, zij het in verwaterde vorm. Maar de media, en zeker het Amerikaanse netwerk Politico dat tuk is op politiek drama (ook al is het er niet), hadden een topdag. Ze tikten hun vingers blauw aan artikelen over moddergooien en armdrukken. Dit was nog eens wat anders dan slaapverwekkende chemische richtlijnen of landbouwsubsidies. Dit was rauw, politiek veldwerk. En het gevecht begin pas. De stemming was nog niet voorbij of de messen werden geslepen voor de volgende veldslag: de ontwerpwet over pesticiden, dit najaar.

Een Economist-correspondent schreef in 2002: “Vertel iemand dat je als journalist in Brussel werkt en hij vraagt je met zo’n blik vol mededogen: ‘Do you find that interesting?’” Vandaag de dag zou geen journalist dit meer schrijven. Sinds Covid en vooral de Russische invasie in Oekraïne voelt iedereen dat de Europese politiek “interesting” is. Ik houd al jaren spreekbeurten op allerlei plekken in Europa, en merk dat de interesse voor wat er in Brussel gebeurt toeneemt. Mensen beginnen te beseffen dat ze wel een mening hebben over Europa, maar er weinig van weten. En vragen honderduit.

Politieke debatten over controversiële thema’s als het klimaat, die eerst lokaal en nationaal waren, worden steeds Europees. Niet alleen omdat het onderwerpen zijn waar burgers echt een mening over hebben, maar ook omdat geopolitieke ontwikkelingen ze meer gewicht geven. Neem de controverse over de rechtsstaat in landen als Polen en Hongarije. Dat is altijd een Europees onderwerp geweest, maar veel mensen zagen dat vroeger niet zo. Ze zeiden: dat is toch een zaak van die twee landen? Dat verandert. Rusland probeert zijn oude rijk weer op te tuigen en delen van Europa in zijn invloedssfeer te trekken. Het bedreigt de Baltische staten en Polen. Sommigen zeggen dat de wereld in tweeën wordt verdeeld, in democratieën versus autocratieën. In welke categorie valt Hongarije dan? En Polen? Meer in die van de autocratieën, zou je zeggen. Dat schuurt. Rechtse populistten zelf maken er ook een Europees verhaal van, door te zeggen dat het christelijke Europa bedreigd wordt door immigratie, de islam en de ‘woke’ agenda. Al die dingen komen samen in één brandpunt: het debat over Europese waarden.

Dit is, anders dan onderhandelingen over hoeveel gram suiker een kilo muesli mag bevatten, een issue waarbij de burger overeind gaat zitten. Dit interesseert hem. Hij ziet meteen: dit gaat mij aan. Geen wonder, dus, dat een recente peiling aangaf dat 67 procent van de Europeanen zou gaan stemmen als er nu Europese verkiezingen waren. Vijf jaar geleden, een jaar voor de vorige Europese verkiezingen, was dat minder: 58 procent (50,6 procent ging daadwerkelijk stemmen). En dat was al bijna tien procent meer dan de vorige keer – het hoogste percentage sinds 1994. Nog een indicatie dat de Europese politiek de interesse van steeds meer burgers wekt.

Een andere reden voor die groeiende interesse heeft te maken met support voor Oekraïne. Steun van burgers voor Europese maatregelen voor Oekraïne blijft opvallend hoog en tamelijk constant: 69 procent. Voor de oorlog wilden veel burgers geen nieuwe uitbreidingen meer. Nu steunt 64 procent de toetreding van Oekraïne. Ook dat percentage is constant. Waarom? Uitbreiding was altijd een technisch onderwerp. Als een land wilde toetreden, moest het aan eindeloze criteria voldoen. ‘Chapters’ werden geopend, vinkjes gezet, lijvige voortgangsrapportages gemaakt die zo technisch waren

dat niemand ze las. Nu is het een keihard politiek issue, gedreven door geopolitieke keuzes, geen marktbeginnselen.

In dit verband is het interessant om op te merken dat wij in Europa anders gaan denken over ‘macht’. Lang was de vraag in Europa als het over macht ging: wie heeft de macht, Brussel of de lidstaten? Het was een zero sum game: als de Commissie meer macht kreeg, kregen de lidstaten dús minder. Nu gaat die vlieger steeds minder op. De Commissie heeft meer macht gekregen, afgelopen jaren. Ze gaat bij voorbeeld over vaccins, terwijl gezondheid nooit een Europese competentie was; ze gebruikt eurobonds, die altijd taboe waren, om Europese economieën te helpen; ze faciliteert wapenaankopen voor Oekraïne, wat tot nogtoe ondenkbaar was. Tegelijkertijd kun je zien dat dit niet ten koste gaat van nationale soevereiniteit, ofwel de macht van de lidstaten. Integendeel: de lidstaten zijn óók machtiger geworden. Want al die beslissingen zijn door de lidstaten genomen. Zij zitten ook, als het gaat om eurobonds, vaccins en wapenaankopen, samen met de Commissie aan het stuur bij de uitvoering van die besluiten. Vroeger lieten ze de uitvoering altijd over aan de Commissie. Commissie en lidstaten zijn een soort co-beslissers geworden. En co-managers. Een mooi voorbeeld is ook de migratiedeal met Tunesië. De Eurocommissaris heeft die deal getekend. Maar Mark Rutte en Giorgia Meloni deden grotendeels de onderhandelingen. En zij tekenden mee, namens andere nationale regeringsleiders. Is dit Europees? Is dit intergouvernementeel? Allebei. Zo komen we in een totaal ander discours terecht dan we tot nogtoe hadden.

Volgens Brigid Laffan, emeritus hoogleraar aan het European University Institute in Florence, moeten we onderscheid maken tussen twee soorten macht: ‘power over’ en ‘power to’. ‘Power over’ is de oude manier waarop we in Europa naar macht keken. Als je macht hebt over anderen, zit daar een element van dwang in, van ongelijkheid en soms geweld. Zo wil Rusland de macht over Oekraïne hebben. ‘Power to’ daarentegen is de macht om te handelen, om dingen voor elkaar te krijgen. Dit, zegt Laffan, is waar het in Europa steeds meer over gaat: 27 landen die vrijwillig bijeen zitten – niemand dwingt je om lid te worden - en samen dingen doen die ze alleen niet voor elkaar krijgen.

Die gedeelde macht, want dat is het, begon technisch, met de interne markt. Zo werd de EU een mondiaal machtsblok: wereldwijd moeten bedrijven aan Europese regels en normen voldoen als ze die markt op willen, waardoor die regels zich over de hele wereld verspreiden. De Fins-Amerikaanse jurist Anu Bradford noemde dit “the Brussels effect”. Sommigen verlangen terug naar die goeie oude tijd van de EEG, “toen we alleen een economische club waren”. Maar in een wereld vol rauwe machtspolitiek, met verzwakt multilateralisme, hevige rivaliteit tussen machtsblokken en een

agressief Rusland op de drempel volstaat enkel normatieve macht niet meer. Daarom ontwikkelt Europa politieke macht. Om zich staande te houden. Vergis u niet: het zijn de lidstaten die dit doen. Zij nemen de besluiten in Brussel. Zij bepalen wie die uitvoeren. Soms doen ze het zelf. Soms vragen ze het de Commissie. Vaak - steeds vaker - doen ze het samen.

Het wordt er niet overzichtelijker op voor de burger. Maar ergens voelt die wel, denk ik, dat het oude antagonisme tussen 'wij hier' en 'die eurocraten in Brussel' een beetje aan het verdwijnen is.

En zo komen we weer uit bij Peter Mair, de Ierse politicoloog, die bang was dat de technocratische 'politics of depoliticization' in Europa zou leiden tot de ondergang van de liberale democratie. Kiezers zouden zich niet meer vertegenwoordigd voelen en er domweg geen interesse meer voor opbrengen. Maar het lijkt erop dat dit proces een beetje wordt omgekeerd. De Europese technocratie wordt politieker, met alle drama en confrontatiepolitiek vandien. En dat interesseert de burger.

3.

Aan die politisering kleven natuurlijk risico's. Dit is mijn derde en laatste punt vandaag. Politisering is niet enkel goed.

Zo is het feit dat extreemrechts actiever wordt in de Europese politiek ook slecht nieuws, omdat hun ideeën goed de Europese politiek insijpelt. Zoals we net hebben gezien, kruipt de centrumrechtse Europese familie – die kennelijk over weinig ruggengraat beschikt - richting de extreemrechtse agenda. Voor iedereen die Europese waarden, de rechtsstaat en het klimaat hoog in het vaandel heeft staan, is dit een zorgelijke ontwikkeling. We moeten ons voorbereiden op zware gevechten op die terreinen. Op nationaal niveau heeft centrumrechts in veel landen lang zitten slapen en amper weerwoord geboden. Ik vrees dat we op Europees niveau iets dergelijks gaan zien. De enige manier om extreemrechts de pas af te snijden is niet de extremistische agenda kopiëren maar gewoon zorgen dat het politieke midden (waar de meeste kiezers zitten) een beter verhaal heeft.

Als alles politieker wordt in Brussel gaan we vermoedelijk ook meer clashes tussen lidstaten onderling en tussen lidstaten en de Commissie zien. Het zal moeilijker worden voor de Commissie om zijn rol als onafhankelijke waakhond van de Europese verdragen – alle bestaande wetten en afspraken in de EU - te vervullen en een land dat buiten

zijn boekje gaat, tot de orde te roepen. De druk vanuit de hoofdsteden op de Commissie om staatssteun toe te staan, neemt toe. Gerenommeerde wetenschappers die mededingingszaken op de voet volgen, slaan alarm omdat de Commissie volgens hen gewoon dingen laat lopen en veel minder streng is dan vroeger. Hoofdsteden zijn duidelijk niet in de stemming om zich veel te laten zeggen door de Commissie. Je ziet dit bij het conflict met Polen en Hongarije over de rechtsstaat: beide landen worden gekort op Europese subsidies omdat ze weigeren zich aan de regels te houden. Polen slaat zelfs, tegen hoge dwangsommen, gerechtelijke vonnissen in de wind.

Een ander voorbeeld van onwelkome politisering zagen we deze zomer, toen de Commissie een Amerikaanse econome wilde contracteren die veel met Google, Microsoft en Apple heeft gewerkt. Haar taak zou zijn om een van de eurocommissarissen te adviseren over regulering van die grote platforms. Een goede keuze, zou je zeggen: als zij een van de weinigen is die begrijpt wat Google en Microsoft bekokstoven – vooral met kunstmatige intelligentie, waar weinig mensen iets van begrijpen – dan is het goed dat zij betrokken is bij de regulering ervan. Maar in Parijs brak meteen de pleuris uit. Een Amerikaanse, die nota bene voor deze platforms had gewerkt, die kon toch niet onafhankelijk zijn! Ministers protesteerden niet alleen achter de schermen, zoals gewoonlijk, maar via sociale media. Een paar dagen later trok de econome zich, onder druk natuurlijk, terug. Tien jaar geleden had de Commissie zich daar niets van aangetrokken. En had Parijs waarschijnlijk minder lawaai gemaakt.

Dat politisering op allerlei terreinen doorwerkt die daar voorheen grotendeels van verschoond waren, bleek laatst ook toen ik een zakenbankier sprak uit Frankfurt. Je werkt een jaar aan een grote fusie of overname, zei hij, om dan plotseling te zien dat nationale autoriteiten de deal om politieke redenen torpederen: een van de overnamepartners komt uit het ‘verkeerde’ land. Afgelopen dertig jaar, sinds de val van de Muur, wáren er amper verkeerde landen meer. Toen konden Europese economieën open zijn en geldstromen mondiaal. Nu zijn ‘verkeerde’ landen terug. De Europese economie moet worden beschermd. Ook dit is een vorm van politisering. De prijs die we daarvoor betalen is waarschijnlijk minder economische groei.

Voor mij als journalist in Brussel zijn dit fascinerende ontwikkelingen. En ze gaan hard. Ik volg de Europese politiek al sinds 1999, deels vanuit Brussel, deels vanuit allerlei andere Europese steden. Lang genoeg om te zeggen dat Europa een enorme metamorfose ondergaat. Waar het heengaat, weet niemand. Wat zeker is, is dat meer politiek drama

in de Europese politiek deel is van een veel, veel groter verhaal. Ik hoop dat ik dat vandaag voor u enigszins duidelijk heb gemaakt.

Wat de gevolgen ook zullen zijn, één ding is zeker: voor veel burgers heeft dit drama ertoe geleid dat hun interesse voor de Europese politiek eindelijk een beetje gewekt is. Dat lijkt me, zeventig jaar na de start van de Europese integratie, toch beter dan de totale desinteresse die de mensen hadden voor de slimme rekensommetjes waar Braudel het over had.

Ik dank u voor uw aandacht.

Caroline de Gruyter
September 2023

PACIFICATIELEZINGEN

- 1981 Albert H. VAN DEN HEUVEL | Het ideologieloze tijdperk
- 1982 Dirk DOLMAN | Het parlement als pacificatie
- 1983 Edward SCHILLEBEECKX | Vrede door gerechtigheid
- 1984 Kees C.A.M. MIDDELHOFF | Wortels van een misverstaan
- 1985 Johannes G.C.A. BRIELS | De Zuidnederlandse immigratie omstreeks 1572-1630: Een vergeten bladzijde uit de geschiedenis van de Nederlanden
- 1986 Hella S. HAASSE | De Lage Landen en het Platte Vlak: Kanttekeningen bij een gemeenschappelijke literatuur
- 1987 Han ENTZINGER | Immigratie en pluralisme
- 1988 Fons RADEMAKERS en Roland Verhavert | De Nederlandse film
- 1989 Jan HOET | De kunst als waarde van morgen
- 1990 Maarten MOURIK | Culturele coëxistentie in Europa: de noodzaak van een nieuwe pacificatie
- 1991 Geert VANISTENDAEL | En België heeft Vlaanderen gemaakt
- 1994 Greetje VAN DEN BERGH | Tussen handhaven en verdwijnen: Het Nederlands in een eenwordend Europa
- 1995 Cees FASSEUR | Verbittering en verzoening: Nederland en zijn koloniale nalatenschap
- 1996 Herman BALTHAZAR | Brabantse en Hollandse patriotten: De Revolutietijd in Noord en Zuid, eender en anders
- 1997 J.L. HELDRING | Pacificatie van Europa?
- 1999 Eric SUY | Prolegomena voor een pacificatie tussen de volken
- 2000 Derk-Jan EPPINK | Over de Moerdijk: Cultuurkloven in Europa
- 2001 Gerard MORTIER | Europa: het gevaar van de verstomming
- 2002 Paul BEUGELS | Bondgenoten in Cultuur
- 2003 Jozef DELEU | De Lage Landen 'in de vaart der volken'
- 2004 Michaël ZEEMAN | Nederlands Geestesmerk? De Lage Landen en hun zelfbewustzijn in hun posthistorisch heden
- 2005 Rik TORFS | Religie, vrede en onvrede
- 2006 Paul SCHNABEL | In het zicht van de toekomst

- 2007 Mia DOORNAERT | Europa als in een duistere spiegel
- 2008 Herman PLEIJ | Hoe Belgisch is Nederland, hoe Hollands is Vlaanderen
Over de mentale boedelscheiding tussen noord en zuid
- 2009 Johan DECAVELE | De Pacificatie van Gent her(be)dacht
- 2010 Marita MATHIJSEN | Relatiebemiddelaars voor en na de scheiding van tafel en bed
1830 en de Nederlandse en Vlaamse literatuur
- 2011 Ludo ABICHT | Universalisme – Verscheidenheid – Vermenging: een maatschappelijke
Bermudadriehoek? Over samenleven in tijden van crisis
- 2012 Paul SCHEFFER | De grenzen van Europa
- 2013 Luc DEVOLDERE | Verdwaald in al onze talen – Babel in de Lage Landen
- 2014 Frits VAN OOSTROM | Ridderkrijg en Burgervrede
Over de dynamiek van twee syndromen sinds de Middeleeuwen en hun driehoek met de taal
- 2015 Peter VANDERMEERSCH | Geen Nederlander ligt er wakker van,
geen Vlaming kan ervan slapen
Over de onzichtbare kloof tussen noord en zuid
- 2016 Wim VAN DE DONK | Patronen van Pacificatie
Aanmoedigende aantekeningen bij een aarzelend Europa
- 2017 Frank VANDENBROUCKE | België en Nederland: kleine welvaartsstaten in Europa
- 2018 Elsbeth ETTY | ‘Zijn cultus is ons aller heilige plicht’
Multatuli: de Prometheus in ons taalgebied
- 2019 Jan RAES | “Verdragen”
Kunst als metafoor voor een meerstemmige samenleving
- 2020 Omwille van de Covid-pandemie was het niet mogelijk een lezing te organiseren
- 2021 Manfred SELLINK | Het Land van Rubens en Het Land van Rembrand
Enkele bespiegelingen over kunstenaars en identiteit in de Lage Landen
- 2022 Stefan HERTMANS | Niet onze wang, maar onze blik
- 2023 Caroline DE GRUYTER | Europees politiek theater: een nieuw bedrijf
- In 1981 tot 1988, in 1990, 1994, 1995, 1997, 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2021 en 2023 werden de lezingen te Gent gehouden.
  - In 1989 en 1991 werden de lezingen in Terneuzen gehouden.
  - In 1996 werd de lezing te Leiden gehouden.
  - In 1999 werd de lezing te Dordrecht gehouden.
  - In 2001, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015, 2017, 2019 en 2022 werden de lezingen te Breda gehouden.